

Apache 20 mei 2020

Winning van grondwater vaak niet volgens het boekje

Vlaanderen kampt met structurele waterschaarste. Toch gebeurt de winning van grondwater vaak niet volgens het boekje. Bij driekwart van de gecontroleerde grondwaterwinningen in Vlaanderen wordt problemen vastgesteld. En dan zijn er ook nog eens een onbekend aantal illegale winningen.

“Onderschat het potentieel niet van vele kleintjes die een groot maken”, reageert professor waterbeheer Patrick Meire (UAntwerpen). Departement Omgeving erkent de moeilijkheden bij de handhaving. Het zijn bovendien vaak lokale besturen die met de technisch complexe controles worden opgezadeld.

In **Vlaanderen** zijn de grondwaterstanden op bijna twee op de drie locaties waar gemeten wordt ‘laag tot zeer laag’ voor de tijd van het jaar. De situatie is vergelijkbaar met mei 2019, zegt de **Vlaamse Milieumaatschappij** (VMM).

Wanneer nog meer uitgezoomd wordt, dan blijkt dat er het afgelopen decennium vier (extreem) droge jaren waren (2011, 2017, 2018 en 2019), waarbij neerslagtekorten niet konden weggewerkt worden. Bovendien is het de droogste start van het hydrologische zomerseizoen sinds 1901, merkte professor Waterbouwkunde **Patrick Willems** (KUL) op 15 mei op.

Ondertussen zijn de eerste waterbesparende maatregelen genomen. In de provincies **Antwerpen** en **Oost- en West-Vlaanderen** geldt een captatieverbod op een aantal ecologisch zeer waardevolle waterlopen. De **Droogtecommissie** catalogeert de situatie op niveau 1 (code geel), op een schaal van nul tot vier, wat betekent dat waterbeheerders preventieve maatregelen nemen.

Waterschaarste

Binnen Europa heeft Vlaanderen één van de laagste waterbeschikbaarheden per inwoners, dankzij een combinatie van de hoge bevolkingsdichtheid en de relatief beperkte hoeveelheid oppervlakte- en grondwater. Vlaanderen kampt dus met een structurele waterschaarste.

Jaren na een Europese aanbeveling voorziet het eerste **Droogteplan** sinds kort voor allerlei concrete acties. Dat droogteplan legt in haar inleiding meteen de

vinger op de wonde: in 8 van de 42 'grondwaterlichamen' in Vlaanderen wordt meer opgepompt wordt dan aangevuld. Er is ook 'bovengronds' druk op de reserves, want ook uit het oppervlaktewater worden grote hoeveelheden water onttrokken voor drinkwaterproductie, industrie en landbouw.

De problematiek is dus al langer bekend, maar de situatie wordt steeds nijpender. De afgelopen jaren werd massaal aan preventie gedaan, onder meer om duurzaam watergebruik te stimuleren. Er is echter ook steeds meer aandacht voor het verhogen van bijvoorbeeld de waterbeschikbaarheid: natuurlijke infiltratie van regenwater moet behouden blijven en hersteld worden.

"Iedereen gebruikt water en moet dus op zijn manier besparen, maar de samenhang is heel complex", zegt professor **Patrick Meire**. "Een van de problemen is dat een verzameling van maatregelen moet genomen worden gaande van water besparen in de huishoudelijke sfeer, landbouw en industrie.

Er moet volgens Meire maximaal ingezet worden op waterbesparende maatregelen, maar tegelijk ook op het maximaal ophouden en bergen van water. "Het adagium van zo snel mogelijk afvoeren naar zee is veranderd naar zo lang mogelijk ophouden. Dat maakt het uitermate boeiend, maar ook zeer moeilijk."

"Het is wel essentieel dat we ons aanpassen aan de klimaatwijziging. Al is niet alleen adaptatie belangrijk, ook mitigatie (matiging van opwarming; red.) is van belang. Een valleigebied nathouden betekent bijvoorbeeld meteen ook koolstof opslaan. Het is in veel gevallen dus een en-en verhaal."

Handhaving

Naast het ontwikkelen van beleid, is ook handhaving noodzakelijk. In het **Waterbeleidsplan 2020-2025** wordt een 'evaluatie en optimalisatie' van de handhaving voorzien:

"We kijken onder andere naar de voorwaarden opgenomen in de omgevingsvergunningen en hoe en door wie de controle, het opsporen van illegale winningen enzovoort, het beste kan worden aangepakt. Een

goede coördinatie en expertise tussen de toezichthouders zien we als belangrijke elementen van een efficiëntere handhaving.”

Dat is nodig, want de bevoegdheden zijn verdeeld over zowel het Vlaams niveau als de steden en gemeenten. Die laatste moeten het gros van het complexe werk opknappen.

“Zonder handhaving kan je niets realiseren, dat is logisch, alleen is het niet eenvoudig”, zegt professor Meire. “Je moet een gigantische oppervlakte coveren, terwijl de inbreuken vaak bijzonder lokaal zijn. Illegale boringen bijvoorbeeld zijn vaak niet goed zichtbaar en dus moeilijk te lokaliseren. Onderschat het potentieel niet van vele kleintjes die een groot maken.”

Grondwaterwinning

In Vlaanderen is een vergunning nodig voor het oppompen van grondwater. Er zijn zowat 6.500 (klasse 1) bedrijven die grondwater oppompen voor hun productieproces. Voor het gebruik van handpompen is er enkel een melding nodig. Dat is ook zo wanneer er minder dan 500 kubieke meter water per jaar wordt opgepompt voor huishoudelijk gebruik. Sinds 2017 kreeg de VMM 1.587 meldingen van boorbedrijven. Dat cijfer steeg jaar na jaar tot 767 nieuw gemelde boorputten vorig jaar.

Er zijn in Vlaanderen zowat 21.000 vergunde grondwaterwinningen en een onbekend aantal illegale putten. “Naast de gekende zijn er vermoedelijk nog veel niet gekende winningen”, staat ook in het laatste **Milieurapport**. “Het gaat dan over kleine winningen (huishoudelijk) maar ook over illegale vergunningsplichtige winningen.”

Toch namen de vergunde debieten voor de winning van grondwater de afgelopen twintig jaar met ongeveer een kwart af. Vooral de industrie, maar ook voor drinkwaterproductie, wordt minder water opgepompt, in de landbouw dan weer meer. “Redenen hiervoor zijn het stimuleren van hergebruik, efficiënter watergebruik en het gebruik van grijs water (grondwatergebruik vervangen door behandeld oppervlaktewater; red.)”, zegt woordvoerder **Brigitte Borgmans** (Departement Omgeving).

Toch is een strikte controle noodzakelijk, want de afdeling Handhaving (de vroegere milieu-inspectie) van het Departement Omgeving stelt bij controles

heel vaak inbreuken vast. "Bij gemiddeld 75% van de gecontroleerde grondwaterwinningen werden gebreken vastgesteld, niet noodzakelijk allemaal even ernstig," zegt Borgmans.

"Vaak gaat het om problemen die gerelateerd zijn aan de aanleg (zoals de putconstructie), maar ook de monitoring (debiet- of peilregistratie) en het onderhoud van de grondwaterwinning." De problematiek is niet nieuw. Toenmalig minister van Leefmilieu **Theo Kelchtermans** (CD&V) kreeg er al in 1996 vragen over in het Vlaams Parlement.

Boorbedrijven

Om water te winnen moet er uiteraard geboord worden, of moeten oudere boringen onderhouden worden. Boorbedrijven moeten in Vlaanderen sinds 2017 erkend zijn, ondertussen zijn er dat een honderdtal bedrijven. Toch heeft de regelgever vooral hen verantwoordelijkheid gegeven. Vooraleer de boorkoppen in de grond gaan, moeten zij aan hun klant om de vergunning vragen en een register van geboorde putten aanvullen in de Databank Ondergrond Vlaanderen.

"De Databank Ondergrond Vlaanderen is een zeer degelijke databank. De beschikbaarheid van milieu- en waterbouwkundige gegevens is in vergelijking met ons omringende landen zeer uitgebreid", zegt professor Patrick Meire.

Daar voegt hij aan toe: "De overheid heeft serieuze inspanningen gedaan. Maar wat ze niet weet, kan er ook niet inkomen. Het legale zit er dus in, maar het schoentje wringt bij wat ze niet weten. Ik ben geen beleidsmaker, maar met de beperkte middelen kan je ook niet alles doen, handhaving vereist een enorme inzet van mensen en middelen. Gezien de middelen beperkt zijn worde keuzes gemaakt en die gaan niet altijd naar handhaving."

Vorig jaar werden na controles 23 aanmaningen gegeven aan exploitanten en/of boorbedrijven, en zijn voor het eerst ook zeven pv's uitgeschreven aan boorbedrijven. Het verifiëren van de melding of vergunning, maar ook correct bemonsteren en rapporteren van boorgegevens vormt een aandachtspunt.

In 2018 werd extra gehamerd op de verplichting om vergunde boringen te melden. "Ondanks de stijgende vraag naar grondwaterputten, had dit nog niet

hetzelfde effect op de hoeveelheid gerapporteerde data”, zegt woordvoester Brigitte Borgmans. “De afdeling Handhaving koos ervoor om in de beginfase van de erkenning voornamelijk sensibiliserend op te treden tegen de boorbedrijven.”

“In de periode 2017-2019 werden er door de VMM voor boorbedrijven verschillende opleidingssessies voorzien, waarin door de afdeling Handhaving toelichting van uit de praktijkervaring op het terrein werd gegeven”, legt Borgmans uit. Door die sensibilisering is er een geleidelijke verbetering binnen de sector te zien volgens het Departement Omgeving. “Maar controles blijven noodzakelijk, gezien de vele bedrijven die hierin actief zijn en de concurrentie op de markt.”

Naast het controleren of boorbedrijven vergunningsplichtige winningen correct rapporteren en hun werk volgens de regels van de kunst doen, worden ook de debietmeters bij de verbruikers in de gaten gehouden. Opgepompte debieten moeten jaarlijks aan de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) gerapporteerd worden. Die is namelijk bevoegd voor de heffingen.

Tussen 2017 en 2019 heeft de afdeling Handhaving van het Departement Omgeving (de vroegere milieu-inspectie) 96 technische en administratieve controles bij boorbedrijven uitgevoerd en 230 controles bij de grondwaterwinningen zelf. Bij ongeveer 4% van de (tussen de 4.700 en 6.700 gecontroleerde) debietmeters werd de afgelopen drie jaar geknoeid. Er volgden telkens boetes.

Bemalingen

Grondwater wordt niet enkel opgepompt om productieprocessen draaiende te houden, voor gewassen of vee, of om zwembaden van particulieren te vullen. Grondwater wordt ook tijdelijk opgepompt om werven droog te houden en ook daarvoor is een melding of vergunning nodig.

Ook hier zijn steden en gemeenten bevoegd voor de controle, tenzij het gaat om bemalingen die meer dan 2.500 kubieke meter water per dag bovenhalen of 1.000 kubieke meter per dag in een **Speciale Beschermingszone**. “Specifiek voor de bemalingen wordt vastgesteld dat de controle van de boorbedrijven op het effectief afdoende gemeld/vergund zijn voor de bemaling bij hun

klanten nog ondermaats is”, zegt woordvoester Borgmans. Die melding of vergunning wordt vaak te laat in het bouwproject aangepakt.

Er zijn nog meer problemen. “De verplichte debietregistratie op de werven is vaak ontoereikend omwille van ontbrekende of slecht gekozen/geïnstalleerde debietmeters.” De sector en de overheid stelden recent een gids met goede praktijken op.

De problematiek beroert vaak burgers, maar ook politiek leidt het soms tot spanningen zoals in **Antwerpen** bijvoorbeeld. Daar bleek dat slechts in één van de 68 werven aan retourbemaling werd gedaan. In alle andere gevallen verdween het water in de riolen. Halverwege mei van dit jaar liet de stad weten dat er onderzocht wordt hoe opgepompt water voor stadsvijvers of groengebieden kan gebruiken. Tegelijk kondigde de stad aan dat bemalingsaanvragen strenger opgevolgd, gecontroleerd en gehandhaafd zullen worden.

Gemeentes aan zet

Controles bij boringen vergen een bepaalde kennis en expertise, maar het merendeel van de rechtstreeks toezichtsbevoegdheid ligt bij de steden en gemeenten. **Vlaanderen** controleert enkel winningen die meer dan 2.500 kubieke meter per dag oppompen (of 30.000 kubieke meter op jaarbasis).

“Het verspreide toezicht en het soms ontbreken van de nodige kennis maakt het uniform optreden niet eenvoudig”, zegt woordvoerder Borgmans daarover. “Een slecht aangelegde of onderhouden grondwaterwinning van 5.000 kubieke meter per jaar is een even groot risico op potentiële verontreiniging of gebrekkige monitoring dan één die vele malen groter is.”

Sinds dit jaar worden ze daarvoor ondersteund van uit de Vlaamse overheid. “Dit door middel van het centraal verspreiden van informatie ter ondersteuning van controles, zoals specifieke wetgeving, technische bepalingen en checklists”, antwoordde Vlaams minister **Zuhal Demir** (N-VA) begin dit jaar op een vraag van **Hannes Anaf** (sp.a).

Vlaanderen zal volgend jaar ook deelnemen aan een Europees project om ervaringen uit te wisselen om illegale boringen te kunnen handhaven.

“Hoe kleiner de gemeenten, hoe moeilijker de controles om diverse redenen”, ervaart ook professor Meire. “Al die materies zijn heel complex geworden en je kan onmogelijk van een milieu-ambtenaar in een kleine stad of gemeente verwachten dat hij of zij alle facetten van de wetgeving even goed beheerst. Dit is geen verwijt aan de mensen die dat nu doen, maar een vaststelling van de realiteit.”

Uitgelichte afbeelding: Pixabay

WATERBELEIDSPLAN

Eén van de drie strategische doelstellingen uit het Waterbeleidsplan 2020-2025 draait zowel rond het verminderen van overstromingsrisico's als het beperken van waterschaarste en de gevolgen van droogte. “Door de economische groei en de bevolkingsgroei verwachten we zelfs dat in bepaalde gebieden meer ernstige overstromingsschade zal voorkomen dan vandaag”, zo staat in het plan te lezen.

“In het dichtbevolkte Vlaanderen is de ruimte voor het watersysteem erg minimaal. [...] De meeste klimaatscenario's wijzen er bovendien op dat we nattere winters krijgen met naast langere droogteperioden ook hevigere buien, en dat de zeespiegel verder zal stijgen.”